

KO‘ZOYNAK IXTIROSII: SHARQ VA G‘ARB O‘RTASIDA

Muxammadova Robiya Ravshan qizi

Navoiy viloyati Qizilitepa tumanidagi

13-umumiy o‘rta ta’lim maktabi Tarix fani o‘qituvchisi

ANNOTATSIYA

Ko‘zoynak (ko‘z va oyna so‘zlaridan) ko‘z nurini yaxshilash yoki uni himoya qilish maqsadida ko‘zlar ro‘parasiga linza tutib turuvchi romchalardir.

Kalit so‘zlar: ko‘zoynak, lupa, yorug‘lik, linza, zumrad.

THE INVENTION OF GLASSES: BETWEEN EAST AND WEST

Mukhammadova is the daughter of Rabiya Ravshan

In Kizilitepa district of Navoi region

History teacher of the 13th general secondary school

ABSTRACT

Spectacles (from the words eye and mirror) are frames that hold lenses in front of the eyes to improve or protect eyesight.

Key words: glasses, magnifying glass, light, lens, emerald.

Ko‘zoynak ixtiro qilinishiga musulmon olimlar hissa qo‘shdi, deb yozadi Lutfulla G‘ariy. Linzalar qadim zamonlardan beri odamlarga ma’lum. Muzeylarda bir necha ming yillik bu turdagi mahsulotlar saqlanadi. Birinchi marta ingliz olimi Rojer Bekon (1214-1294) o‘qish uchun linzalardan foydalanish haqida shunday yozgan edi: "...bu vosita keksalar va ko‘rish qobiliyati past odamlar uchun foydalidir, chunki u qanchalik kichik bo‘lmasin, har qanday harfni ko‘rishga imkon beradi." Ko‘zoynak 13-asrdan

beri rivojlangan, ammo loyqa ko‘rish yangi hodisa emas. Ko‘zoynaklar 13-asrning oxirigacha sahnaga chiqmaganligi sababli, odamlar ijodiy echimlarni topishlari kerak edi. Miloddan avvalgi 1250-1000 yillarda o‘qish toshlari topilgan - o‘qiyotganingizda harflarni kattalashtirish uchun qo‘lyozmangiz ustiga sferik kattalashtiruvchi ko‘zoynaklar qo‘yishingiz mumkin edi. Qadimgi Rimda imperator Neron gladiatorlarning jangini tomosha qilib, quyosh nurini kamaytirish uchun ko‘zlari oldida jilolangan zumradni ushlab turardi. Rim faylasufi Seneka suv bilan to‘ldirilgan buyumlarni eramizdan avvalgi 4-asr boshlarida o‘qish va o‘qish uchun matnni kattalashtirish vositasi sifatida ishlatgani ma’lum edi.

Ba’zi fan tarixchilarining ta’kidlashicha, Bekon o‘zining ko‘p ma’lumotlarini mashhur arab olimi Ibn al-Haysamning “Kitob al-manazir” (“Optika kitobi”) asarining lotin tiliga tarjimasidan olgan. Ko‘zoynak haqida birinchi marta Yevropa tibbiyot adabiyotida 14-asr boshlarida tilga olingan deb ishoniladi. Ularni kim ixtiro qilgani haqida bir nechta an’analar mavjud bo‘lsa-da, fan tarixchilari uchun ko‘zoynakning haqiqiy ixtirochisi noma’lumligicha qolmoqda degan xulosaga kelishdi. Ehtimol, bu vosita bir kishi tomonidan yaratilmagan, lekin linzalar yordamida ko‘plab tajribalar tufayli paydo bo‘lgan. Ko‘zoynak ixtirosi haqida gapirganda, asosiy urg‘u Yevropa manbalariga qaratiladi, islomiy manbalar esa umuman tilga olinmaydi. Ayni paytda musulmon olimlarining bu sohaga hissa qo‘shganini bemalol aytishimiz mumkin. Yuqorida aytib o‘tilganidek, Rojer Bekonga shisha, havo yoki suv kabi rangsiz muhitdan o‘tganda yorug‘likning sinishini o‘rgangan Ibn al-Haysham ta’sir ko‘rsatdi. O‘z tadqiqotlari bilan u Yevropa olimlaridan kamida uch asr oldinda edi. Ammo Ibn al-Haysam o‘z kuzatishlaridan hech qanday foyda topa olmadi, garchi uning ishi keyinchalik linzalar yaratishda ishlatilgan. Bizga arab shoiri Abd al-Jabbor ibn Abu Bakr ibn Muhammad ibn Hamdis (1055-1132) tomonidan juda qiziq bir guvohlik beriladi. U Sitsiliyada tug‘ilgan, keyin 1079 yilda Andalusiyaga ko‘chib o‘tgan, Sevilyada yashagan, saroyga yaqin edi. 1092 yilda shoir Tunisga ko‘chib o‘tadi va 1132 yilda vafotigacha u yerda yashadi. Ibn Hamdis ko‘zoynak ta’rifi sifatida tushunish mumkin bo‘lgan she’rga yozgan. Qizig‘i shundaki, u ushbu qurilma ixtiro

qilinishi e’lon qilingan sanadan ikki yuz yil oldin yozilgan: "Uning kaftida qattiq oqim - ko‘rish unga aql marvaridlari orqali kiradi. Undan go‘yo yorug‘lik favvorasi otilib, qorong‘ilashganda chiziqlarni yoritadi. U kitobdan ko‘zlariga havodek shaffof, ammo toshdan yasalgan yozuvlarni ko‘rsatadi. U daryo kabi yonoqlarda nam iz qoldiradi ... Ko‘zlarim charchaganida, uning qimmatbaho toshlarini ko‘z qopqog‘i sifatida ishlatardim. Qimmatbaho toshlar ko‘zni qamashtirmaydimi?" deb yozadi. Bu tushunarsiz kriptografiyani shifrlash qiyin bo‘lgan odamning ongiga o‘xshaydi. Bu ko‘rish qobiliyatini zaiflashtirgan va yozuvlar u uchun juda kichik bo‘lib qolgan keksa odam uchun eng yaxshi yordamdir. Undan foydalanib, u chiziqning kattalashganini ko‘radi ... " Ushbu she’rni o‘z ichiga olgan to‘plam muharriri Ibn Hamdis qalamni tasvirlayotganini taxmin qildi. Biroq, bu aniq xato edi. She’rning uchinchi zarbasi: "U kitobdagi yozuvlarni ko‘zlariga ko‘rsatadi, havodek shaffof, lekin toshdan yasalgan" (birinchi linzalar kvartsit, tosh kristall, beril yoki shaffof minerallardan yasalgan. Keyingi ikki baytda shoir bu asbobning "ko‘zi ojiz keksa kishiga eng yaxshi madadkor" ekanligini eslatib o‘tadi. Shunday qilib, bu tavsif qalamga emas, balki ko‘zoynaklarga mos keladi. Italiyalik rohiblar birinchi vizual yordamni ishlab chiqqach, 1286 yilga qadar oldinga siljiting. Ko‘zoynak ikki ramkali shishadan yoki billur toshlardan yasalgan va tutqich yordamida ko‘zlarga qadar ushlab turilgan. 14-asrning oxiriga kelib minglab ko‘zoynaklar butun Evropaga eksport qilinmoqda. Florensiya, Italiya 1400 yillarning o‘rtalarida ko‘zoynak ishlab chiqarish, sotish va innovatsiyalar sohasida etakchi bo‘ldi. Ko‘rish asta-sekin yoshi bilan pasayib borishini anglaganidan so‘ng, mintaqadagi shisha ishlab chiqaruvchilar turli xil kuchlarda ko‘zoynak yaratishni boshladilar. Ko‘zoynaklar har besh yoshda rivojlanib borar edi.

1665 yilda London Press kompaniyasi ko‘zoynaklarga talabni oshirgan birinchi gazetani chiqardi. Aynan shu payt ko‘zoynak taqqan odamlar aqlli va yuqori mavqega ega bo‘lishgan. Frantsiya "pensne" ni (tarjimasi: "burunni burish uchun") tanishtirganida, ko‘zoynaklar yana bir bor rivojlana boshladilar. Ushbu ko‘zoynaklar noqulay dizayni bilan tanilgan, chunki ular sim yoki shoxdan, ba’zan teridan qilingan

va ko‘prikka o‘tirishgan. ma’badsiz burun burni. Bu Teddi Ruzvelt AQShda pensnesni mashhur uslubga aylantirgan.

To‘rtinchi holat shoirning: “Yonoqlarda nam iz qoldiradi, daryodek”, deb yozganidek, shunchaki lupa emas, ko‘zoynakni tasvirlaganini isbotlaydi. Qadimgi ko‘zoynaklar shunday izlar qoldirardi.

Jon Lennon, Yanis Joplin, Jeki Kennedi va Elton Djon 1960-1970 yillarda ko‘zoynakning tashqi ko‘rinishiga ta’sir ko‘rsatgan ba’zi odamlar bo‘lgan. Bu o‘n yil ichida katta hajmli, ko‘zoynakli ko‘zoynaklar g‘azabga to‘lgan edi. Katta o‘lchamdagi oq rangli plastik ramkalar 1960-yillar davomida imzo ko‘rinishiga, hippy uslublari ta’siridagi yumaloq rangli linzalarga aylandi. 1980-yillarda vintage kiyim-kechak va aksessuarlarning qaytarilishi kuzatildi, ular ham ko‘zoynak tendentsiyasiga aylandi. Ushbu o‘n yillikdagi mashhur uslublar jingalakdan yasalgan mushuk ko‘zoynaklari, 50-yillarning Rockabilly metall ramkalari va 60-yillarning noyob mod shaklidagi ramkalaridan iborat edi. 80-yillardan 90-yillarga o‘tish, ko‘zoynaklardagi uslublar 180 daraja burilish yasadi va oddiy qora ranglar va sport shakllariga minimal jiddiy ko‘rinishga ega bo‘ldi.

21-asrdagi ko‘zoynaklar oldingi o‘n yilliklar davomida ko‘rgan ko‘plab uslublarni aks ettiradi. 2000-yillarda ko‘zoynaklar bitta imzo ko‘rinishiga suyanmaydi, aksincha shaxsiy uslubga mos keladi. Modalar jurnallari endi avvalgidek modaning asosiy ta’sir ko‘rsatuvchisi bo‘lmagani sababli, ko‘cha uslubi bugungi kunda tendentsiyalarning asosiy ta’sir ko‘rsatuvchisiga aylandi. Ijtimoiy media, bloggerlar va fotosuratchilar 21-asrning tendentsiyalariga ta’sir ko‘rsatadigan eng yaxshi ta’sir o‘tkazuvchilardir. Brend dizaynerlari ko‘zoynak liniyalariga ko‘proq pul sarflaydilar, natijada ko‘zoynaklar qizil gilamchada muntazam ravishda paydo bo‘ladi. Endi ko‘zoynaklar moda olamida o‘z joylariga ega, chunki ular orzu qilingan aksessuarga aylandi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI: (REFERENCES)

1. Ya.X. Xurramov. N.A. Muradov. “Razvetka va kuzatuv optik asboblari” Samarqand - 2015. 4 – 7 va 5 – 15 betlar.
2. Q. Ermatov. Sh. Axmedov. “Zamonaviy optik nishonga olish moslamalari va ularni qo‘llashga oid ayrim jixatlar” Toshkent -2014.
3. Sh.Z. Dolimov. O‘zbekiston respublikasi mudofaa vazirligi. Harbiy atamalarning qisqacha izohli lug‘ati. Toshkent-2007.